

Τίτλος: Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ” ΑΘΥΤΟΥ (ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ)

Ονοματεπώνυμο, Δημήτριος Βλάσσης – Συντηρητής Έργων τέχνης και Αρχαιοτήτων Τ.Ε. – 10^η Ε.Β.Α. – Πολύγυρος Χαλκιδική

vlassisart@yahoo.com

Εισαγωγή

Η εικόνα που θα σας παρουσιάσω προέρχεται από την Άθυτο της Χαλκιδικής, με θέμα “*Παναγία η Οδηγήτρια*”. Χρονολογικά τοποθετείται στο πρώτο τέταρτο του 14^{ου} αιώνα κι εμφανίζει στοιχεία Παλαιολόγειας τεχνοτροπίας. Οι αναλύσεις των υλικών και η διαγνωστική μελέτη πραγματοποιήθηκαν στο διαγνωστικό κέντρο της Ορμύλιας. Οι εργασίες αποκατάστασης πραγματοποιήθηκαν στο εργαστήριο συντήρησης φορητών εικόνων της 10^{ης} Εφορείας βυζαντινών αρχαιοτήτων στη Θεσσαλονίκη.

1: Η αρχική κατάσταση της διατήρησης της εικόνας (πριν τις εργασίες συντήρησης).

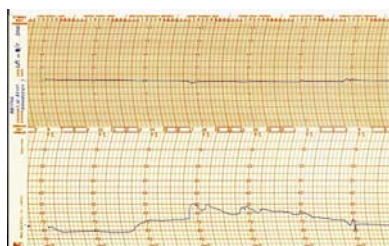
Από τη σύσταση της εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Χαλκιδικής ξεκίνησε η συστηματική καταγραφή των φορητών εικόνων της Χαλκιδικής. Στα πλαίσια ενός προγράμματος συνεργασίας της 10^{ης} Εφορείας με το διαγνωστικό κέντρο της Ορμύλιας επιλέχθηκαν δέκα πέντε εικόνες από την πρώτη φάση καταγραφής εικόνων, με βασικό κριτήριο την ιδιαίτερη σημασία τους ιστορική και καλλιτεχνική. Η συντήρηση της εικόνας ξεκίνησε το Φεβρουάριο του 2000 και περατώθηκε τον Απρίλιο του 2001. Οι εργασίες αποκατάστασης διήρκεσαν τόσο, επειδή πρόκειται για θαυμάσιο δείγμα της ζωγραφικής τέχνης της ακμής των παλαιολόγων. Πραγματοποιήθηκαν με πολλή προσοχή και καθημερινή συνεργασία με τον υπεύθυνο αρχαιολόγο Ιωακείμ Παπάγγελο, ώστε κάθε στάδιο εργασιών να είναι πλήρως τεκμηριωμένο αλλά και κάθε εργασία που ακολουθούσε να είναι επαρκώς μελετημένη. Όλες οι επεμβάσεις

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

καθαρισμού της ζωγραφικής επιφάνειας και αφαίρεσης επιζωγραφίσεων πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση στερεομικροσκοπίου. Από τις ενδείξεις σε φθορές και απολεπίσεις φαινόταν ότι η εικόνα είχε υποστεί αρκετές νεότερες επεμβάσεις που αλλοιώνουν τα αισθητικά και τυπολογικά στοιχεία της αρχικής ζωγραφικής τα οποία όπως αποκαλύφθηκε σώζονται σε αρκετά καλή κατάσταση. Το ξύλινο υπόστρωμα και τα τρέσα της εικόνας είχαν υποστεί μεγάλη επίδραση από ξυλοφάγα έντομα και απαιτείτο να γίνουν σωστικές επεμβάσεις. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στη κατασκευή και τοποθέτηση νέου τρέσου στην άνω πλευρά του ξύλου.

Σκοπός της επέμβασης και αποκατάστασης της εικόνας ήταν οι σωστικές και στερεωτικές εργασίες του υποστρώματος, της προετοιμασίας και της ζωγραφικής επιφάνειας ώστε τα υλικά του έργου να αποκτήσουν όσο το δυνατό, την αρχική τους συνοχή, και οι Αισθητικές εργασίες καθαρισμού, αποκάλυψης και αποκατάστασης της αρχικής ζωγραφικής με τεχνοτροπικά στοιχεία Παλαιολόγιας τέχνης.

2: Τα διαγράμματα καταγραφής των περιβαλλοντικών παραμέτρων, στο εσωτερικό του ναού

Παράλληλα με την έναρξη των εργασιών πραγματοποιήθηκε για χρονικό διάστημα τριών μηνών καταγραφή περιβαλλοντικών παραμέτρων δηλ. της Θερμοκρασίας και της Σχετικής Υγρασίας στο μικροκλίμα του Ναού. Η στερέωση του ξύλου έγινε σταδιακά και με διαφορετικά υλικά. Λόγω της κατάστασης του άνω τρέσου κρίθηκε σκόπιμο να τοποθετηθεί νέο τρέσο ακριβώς κάτω από το αρχικό το οποίο δεν αφαιρέθηκε, ως ιστορικό στοιχείο. Ο καθαρισμός της ζωγραφικής επιφάνειας ξεκίνησε με τη λέπτυνση του βερνικιού και ακολούθησε η αφαίρεση των επιζωγραφίσεων εργασία που έγινε με συνδυασμό χημικού και μηχανικού τρόπου.

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ” ΑΘΥΤΟΥ (ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ)

Η εικόνα βρισκόταν στον Ιερό Ναό Αγίου Δημητρίου Αθύτου Κασσάνδρας, στον κυρίως Ναό, και ήταν τοποθετημένη σε ξύλινη προσκυνηματική προθήκη που προστατευόταν με τζάμι. Εντοπίστηκε και καταγράφηκε από την Εφορεία το 1974.

3: “Η Παναγία η Οδηγήτρια”, λεπτομέρεια όπως εμφανίζεται μετά τις εργασίες αποκατάστασης

Η Παναγία εικονίζεται από τη μέση και πάνω, στον γνωστό εικονογραφικό τύπο της Οδηγήτριας, έναν από τους πλέον διαδεδομένους στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή τέχνη κρατώντας στο αριστερό της χέρι τον μικρό Χριστό μετωπικό και έχοντας το δεξί χέρι κάτω από το στήθος, σε σχήμα δέησης. Ο Χριστός ευλογεί με το δεξί και κρατεί κλειστό ειλητήριο με το αριστερό. Στην άνω πλευρά της εικόνας στις δυο γωνίες εικονίζονται, σε μικρότερη κλίμακα, ημίσωμοι, οι δύο σεβίζοντες Αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ. Η εικόνα είναι πριονισμένη κατά μήκος της δεξιάς και της κάτω πλευράς, γι αυτό, υπάρχει απώλεια σε μέρος της ράχης του Μιχαήλ.

Μπορούμε να επισημάνουμε το υψηλό ήθος των μορφών, την συγκρατημένη θλίψη στο πρόσωπο του Χριστού και το ήρεμο μεγαλείο Του. Έτσι φανερώνεται λαμπρός καλλιτέχνης που δεν αρκείται μόνο στην επιφανειακή απεικόνιση των ιερών προσώπων, αλλά εμβαθύνει κι επιτυγχάνει τη διακριτική και με σεβασμό απεικόνιση του εσωτερικού κόσμου τους. Οι εργασίες αποκατάστασης της εικόνας επιβεβαίωσαν το διαφανόμενο, δηλαδή ότι πρόκειται για ένα θαυμάσιο δείγμα της ζωγραφικής τέχνης της ακμής των παλαιολόγειων χρόνων. Η εικόνα της Αθύτου τόσο εικονογραφικά όσο και τεχνοτροπικά, συνδέεται με μια σειρά εικόνων του πρώτου μισού του 14^{ου} αιώνα, όπως επίσης και με τη ζωγραφική της Μονής της Χώρας στη Κωνσταντινούπολη, στοιχεία που μας οδηγούν κατευθείαν στη πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, δηλαδή την

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ” ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

προέλευση της εικόνας από εργαστήριο της Κωνσταντινούπολης και την χρονολογική τοποθέτησή της στο πρώτο τέταρτο του 14^{ου} αιώνα.

Γνωρίζοντας ότι ο ενοριακός Ναός του Αγίου Δημητρίου της Αθύτου, όπου βρίσκεται η εικόνα, πυρπολήθηκε κατά τη καταστροφή της Χαλκιδικής, το 1821, και επανοικοδομήθηκε το 1859, θεωρείται πολύ πιθανό ότι πρόκειται για προσφορά κάποιας αγιορείτικης Μονής προς τον νεοαναγειρόμενο ναό, από αυτές που είχαν μετόχια στη περιοχή της Αθύτου, δηλαδή της Μεγίστης Λαύρας και της Μονής Αγίου Παντελεήμονος.

Σε κάποια χρονική στιγμή, πιθανόν πριν τις επιζωγραφίσεις τοποθετήθηκαν στην εικόνα μεταλλικά πάμφυλλα στα φωτοστέφανα και τριγωνικό στέμμα στο κεφάλι της Παναγίας, ένας σταυρός στο στήθος της και μια οριζόντια ταινία η οποία περνούσε μεταξύ των χεριών των δύο μορφών, σε όλο το πλάτος της εικόνας. Οι επιζωγραφίσεις της εικόνας έγιναν σε διάφορες φάσεις, με αρχική προσθήκη τα φυλλοφόρα διακοσμητικά σχέδια στα φωτοστέφανα. Στη συνέχεια έγινε η επιζωγράφιση του χρυσού φόντου και των επιγραφών, με σκούρο πράσινο χρώμα και ακολουθούν στα ενδύματα της Παναγίας και του Χριστού.

Η προθήκη με την εικόνα ήταν τοποθετημένη σε εσωτερικό τοίχο και κάτω ακριβώς από αυτήν ήταν λανθασμένα τοποθετημένο θερμαντικό σώμα. Αυτό δημιουργούσε έντονες διακυμάνσεις στη Σχετική Υγρασία αλλά και στη Θερμοκρασία, στο μικροκλίμα του εσωτερικού της ξύλινης προθήκης ιδίως κατά τους χειμερινούς μήνες. Την εποχή αυτή που έχουμε χαμηλές θερμοκρασίες και υψηλά ποσοστά σχετικής υγρασίας, που κατά τις ώρες λειτουργίας του σώματος μεταβάλλονται σε υψηλές θερμοκρασίες με χαμηλά ποσοστά σχετικής υγρασίας. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα εντελώς ακατάλληλο μικροκλίμα στο εσωτερικό της προθήκης με πολύ μεγάλες και απότομες αυξομειώσεις των περιβαλλοντικών

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

παραμέτρων. Η κατάσταση αυτή απέφερε αποδυνάμωση των υλικών κατασκευής της εικόνας και πιθανή προσβολή από ξυλοφάγα έντομα.

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ – ΔΟΜΙΚΑ ΥΛΙΚΑ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ

Το ξύλινο υπόστρωμα της εικόνας αποτελείται από δύο τμήματα (ταμπλάδες) με διαστάσεις περίπου 106cm X 55cm το μεγαλύτερο και 106cm X 14cm το μικρότερο. Οι διαστάσεις αυτές δεν είναι οι αρχικές διότι η εικόνα υπέστη επέμβαση σμίκρυνσης των διαστάσεών της.

Η επιφάνεια της εικόνας είναι επίπεδη (χωρίς ανάγλυφο πλαίσιο), και η σύνδεση των σανιδιών γίνεται μόνο από τα δύο τρέσα της εικόνας, τα οποία είναι καρφωτά. Τα καρφιά έχουν αρκετά πλατύ κεφάλι και είναι τοποθετημένα από την πίσω επιφάνεια με τη μύτη προς τη ζωγραφική επιφάνεια και η οποία εξέρχεται στη μπροστινή πλευρά και έχει επιπεδοποιηθεί για να μη δημιουργηθεί διόγκωση της επιφάνειας.

Στην επιφάνεια του ξύλου πριν τοποθετηθεί η προετοιμασία κολλήθηκε ύφασμα (το οποίο πιθανόν είναι λινό) με ζωική κόλλα, και καλύπτει ολόκληρη την επιφάνεια της εικόνας. Το ύφασμα είναι σχετικά χονδρό και έχει αραιή ύφανση.

Ύστερα από αναλύσεις για τα υλικά της προετοιμασίας ως συνδετικό υλικό έχουμε ζωική κόλλα και ως αδρανές υλικό γύψο. Από στρωματογραφική εξέταση δειγμάτων σε μικροσκόπιο εμφανίζεται μια αρχική στρώση προετοιμασίας η οποία φαίνεται φαιοκίτρινη, λόγω του αυξημένου ποσοστού σε ζωική κόλλα σε σχέση με τα υπερκείμενα στρώματα που εμφανίζονται λευκά λόγω του χαμηλού ποσοστού ζωικής κόλλας. Από μακροσκοπική εξέταση η προετοιμασία εμφανίζει λευκό χρωματισμό, καλή συνεκτικότητα με το ύφασμα, κάποιες μικρές ρωγματώσεις σε όλο το πάχος της, το οποίο κυμαίνεται μεταξύ 1mm και 1,4mm περίπου.

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ” ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

5: Διαγνωστική μέθοδος απεικόνισης της απορρόφησης των ακτίνων X στην εικόνα

Με τη μελέτη και μακροσκοπική εξέταση της εικόνας αλλά και της ακτινογραφίας, δεν φαίνεται να υπάρχει προπαρασκευαστικό σχέδιο της ζωγραφικής επιφάνειας. Δεν εμφανίζεται ούτε κάποιο χαραγμένο προσχέδιο της εικόνας, αλλά και στις ακτίνες X δε φαίνεται κάποιο προσχέδιο με μολύβι. Πιθανόν ο Αγιογράφος ξεκίνησε κατευθείαν με πινέλο να σχεδιάζει τις μορφές της εικόνας. Από μακροσκοπική εξέταση στη ζωγραφική επιφάνεια. Στο πρόσωπο της Θεοτόκου εμφανίζεται στην υπέρυθρη ανακλαστογραφία αποτύπωμα με διακεκομμένη γραμμή το περίγραμμα και τα χαρακτηριστικά των ματιών και της μύτης.

Ύστερα από εργαστηριακές αναλύσεις των δομικών υλικών για το χρωματικό στρώμα έχουμε τα δεδομένα για την αρχική ζωγραφική της εικόνας όπου το συνδετικό υλικό είναι το αυγό και έχουν ανιχνευτεί οι εξής χρωστικές: κίτρινη ώχρα, κόκκινη ώχρα, κιννάβαρι, πράσινη γη, μαύρο C, lapis lazuli, λευκό Pb. Στο φόντο έχει χρησιμοποιηθεί φύλλο χρυσού με τη τεχνική του στιλβώματος, και στην επιφάνειά του έχει γίνει προπαρασκευή με πολύ λεπτή στρώση μπόλο ερυθρού - πορτοκαλί χρώματος αναμεμειγμένου με ζωική κόλλα. Το αρχικό ζωγραφικό στρώμα εμφανίζει λεία επιφάνεια η οποία φάνηκε μετά τον καθαρισμό ότι δεν είναι απορροφητική. Οι χρυσοκονδυλιές των ενδυμάτων, πραγματοποιήθηκαν με φύλλο χρυσού, που εφαρμόστηκε σε πολύ λεπτή στρώση οργανικού συγκολλητικού.

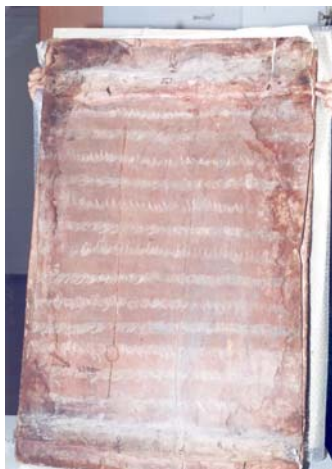
6: Διαγνωστική μέθοδος υπέρυθρης ανακλαστογραφίας στη ζωγραφική επιφάνεια

Το βερνίκι που κάλυπτε την αρχική ζωγραφική είναι ρητίνη σανδαράχης, το οποίο έχει ταυτοποιηθεί ύστερά από εργαστηριακές αναλύσεις και η ίδια ρητίνη έχει χρησιμοποιηθεί για την επικάλυψη και προστασία της εικόνας σε μεταγενέστερες περιόδους. Το βερνίκι που περάστηκε πρόσφατα στην επιφάνεια της εικόνας, φαίνεται ότι είχε περαστεί ανομοιόμορφα στην επιφάνεια, σε παχύ στρώμα και με αρκετές χονδρές σταγόνες να διατρέχουν την επιφάνεια. Το βερνίκι αυτό είναι ρητίνη Δάμαρης.

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ

7: Η πίσω επιφάνεια της εικόνας στην αρχική της κατάσταση – με το καμβά που επικολλήθηκε μεταγενέστερα

Εικόνα 8: Η πίσω επιφάνεια της εικόνας, μετά την αφαίρεση του καμβά

Η πίσω επιφάνεια της εικόνας ήταν καλυμμένη με δύο κομμάτια υφάσματος τα οποία ήταν συρραμμένα, στη μέση περίπου της εικόνας, με στρίφωμα. Το ύφασμα είναι σκισμένο κατά το ύψος της εικόνας στο σημείο που έχει σκιστεί το μεγάλο τμήμα του ξύλου στα δύο. Το ξύλινο υπόστρωμα της εικόνας αποτελείτο από δύο τμήματα. Το δεξί που είναι και το μεγαλύτερο (καλύπτει τα 3/4 της εικόνας), έχει σκιστεί στη μέση σε όλο το ύψος της εικόνας. Πιθανόν το σχίσμο δημιουργήθηκε από μεγάλο ρόζο που υπάρχει στο πάνω μέρος σε συνδυασμό με έντονες διακυμάνσεις της σχετικής υγρασίας η σχισμή μεταδόθηκε σιγά-σιγά σε όλο το ξύλο. Στα δύο άκρα δεξιά και αριστερά τα ξύλα της εικόνας έχουν σαθροποιηθεί λόγω επίδρασης υγρασίας, όπως επίσης και τα δύο τρέσα της εικόνας. Το πάνω τρέσο εμφανίζει εκτεταμένη απώλεια στο αριστερό τμήμα, ενώ στο δεξί τμήμα το ξύλο έχει σπάσει. Το ξύλο είναι αδυνατισμένο και δεν μπορεί να λειτουργήσει για τη συγκράτηση των ταμπλάδων του έργου, να μην κινηθούν αλλά και να μην σκεβρώσουν. Στα σημεία αυτά που έχουμε αποδυνάμωση και σαθροποίηση του ξύλου έχουμε έντονη και εκτεταμένη προσβολή από ξυλοφάγα έντομα.

Το κάτω τρέσο εμφανίζεται μονοκόμματο χωρίς μεγάλες απώλειες ξύλου, μόνο επιφανειακές. Είναι όμως αδυνατισμένο με έντονη επίδραση υγρασίας και προσβολή από ξυλοφάγα έντομα. Σε μεταγενέστερη επέμβαση τα κενά που είχαν δημιουργηθεί στους ταμπλάδες της εικόνας και στα τρέσα συμπληρώθηκαν με στοκάρισμα πορώδους υλικού ερυθρού χρώματος το οποίο όμως είναι υγροσκοπικό με αποτέλεσμα να έχει αδυνατίσει και κονιοποιείται. Σε τομή η εικόνα εμφανίζει ελαφρά κύρτωση λόγω και της αποδυνάμωσης των δύο τρέσων

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

Στο στρώμα του υφάσματος που κολλήθηκε στο ξύλο παρατηρούνται έντονα φουσκώματα και αποκολλήσεις του υφάσματος από το ξύλινο υποστήριγμα, κυρίως στα περιθώρια της εικόνας με αποτέλεσμα έντονα σπασίματα στη ζωγραφική και τη προετοιμασία. Σε πολλά σημεία όμως σώζεται χωρίς απώλειες λόγω του υφάσματος και της καλής συνοχής των υλικών. Οι αποκολλήσεις οφείλονται στην επίδραση της υγρασίας, επειδή το ύφασμα ήταν κολλημένο με ζωική κόλλα, που είναι υγροσκοπική. Στα σημεία των καρφιών των τρέσων έχουν δημιουργηθεί φθορές και σχισμές στο ύφασμα από τα προϊόντα οξείδωσης του σιδήρου.

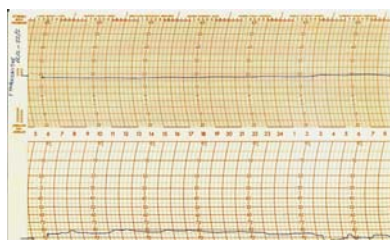
Η προετοιμασία της εικόνας εμφανίζει καλή συνεκτικότητα και πρόσφυση το υλικό της με το ύφασμα αλλά και με το ζωγραφικό στρώμα, χωρίς να εμφανίζει φουσκώματα και παραμορφώσεις. Υπάρχουν κάποιες ρωγματώσεις στα σημεία που υπάρχουν απώλειες ξύλου και το ύφασμα δεν ακουμπά σε στέρεο υπόστρωμα. Σε παλιές τρύπες από καρφιά πιθανόν από μεταλλικές επενδύσεις και τάματα, έχουν γίνει στοκαρίσματα, όπου έχουν χρωματιστεί

Η χρωματική επιφάνεια της εικόνας όσον αφορά την αρχική ζωγραφική εμφανίζει αραιό κρακλέ με οριζόντιες ρωγματώσεις, απολεπίσεις κυρίως στα περιθώρια της εικόνας που προφανώς προήλθε από μεταγενέστερη επέμβαση κοπής τμημάτων για τη σμίκρυνση των διαστάσεων της εικόνας. Στα σημεία αυτά έχουμε περιφερειακές απολεπίσεις ζωγραφικής και προετοιμασίας. Στο μανδύα του Χριστού εμφανίζονται επιφανειακές απολεπίσεις στις χρυσοκονδυλιές χωρίς φθορά του ζωγραφικού στρώματος. Στην ίδια περιοχή υπάρχουν έντονα και εκτεταμένα καψίματα που όμως έχουν επηρεάσει τα εξωτερικά, τελευταία στρώματα βερνικιών και επιζωγράφησης και μόνο σε ελάχιστα σημεία έχουν επηρεάσει το στρώμα της αρχικής ζωγραφικής με αποτέλεσμα να έχουμε χρωματική αλλοίωση, κονιοποίηση του χρωματικού στρώματος και εμφάνιση της προετοιμασίας. Επίσης παρατηρούνται πολλές τρύπες από καρφιά,

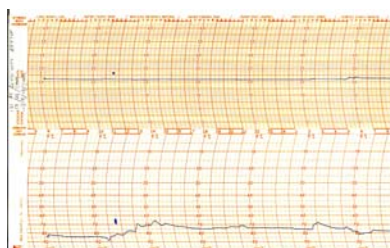
Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

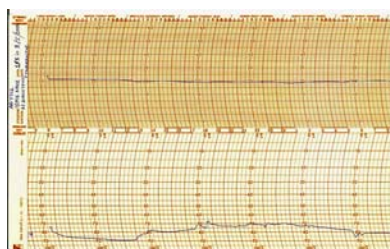
9, 10, 11, 12: Τα διαγράμματα καταγραφής των περιβαλλοντικών παραμέτρων, στο εσωτερικό του ναού

10

11

12

που τοποθετήθηκαν μεταγενέστερα, και εμφανίζονται φθορές από μηχανικές τάσεις. Αρκετά από αυτά έχουν αφαιρεθεί στο παρελθόν και οι οπές τους έχουν στοκαριστεί.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΜΕΤΡΩΝ

Επειδή ο ναός βρίσκεται κοντά στη θάλασσα και παρατηρήθηκε έντονη υγρασία στο εσωτερικό του, κρίθηκε σκόπιμο να γίνει μια μελέτη για τις περιβαλλοντικές παραμέτρους στο μικροκλίμα του εσωτερικού του Ναού. Η καταγραφή των κλιματολογικών συνθηκών που επικρατούν στο εσωτερικό του Ναού έγινε και για προληπτικούς λόγους, δηλαδή για να χρησιμοποιηθούν τα ανάλογα υλικά όσον αφορά στη μελλοντική προστασία της εικόνας, και για την προληπτική συντήρησή της όταν θα τοποθετηθεί σε προθήκη μετά τις εργασίες συντήρησης. Έγινε τοποθέτηση θερμοδρογράφου στον Ιερό Ναό Αγίου Δημητρίου στη γωνία του Δυτικού τοίχου με τη σκάλα που οδηγεί στο γυναικωνίτη, δίπλα στη θέση που ήταν τοποθετημένη η εικόνα στη ξύλινη προθήκη. Ο θερμοδρογράφος εγκαταστάθηκε για διάστημα δύο μηνών, για να έχουμε πιο εμπειριστάωμένα αποτελέσματα, και η μελέτη να είναι ολοκληρωμένη με παρακολούθηση των συνθηκών του Ναού κατά τις λειτουργίες των εορτών του Πάσχα με μαζική συσσώρευση πιστών, αλλά και την επίδραση των αλλαγών του καιρού στο μικροκλίμα του Ναού.

Τα αποτελέσματα των μετρήσεων έδειξαν ότι στο εσωτερικό του Ναού η Θερμοκρασία εμφανίζεται σε ικανοποιητικά επίπεδα με μικρές διακυμάνσεις από μέρα σε νύχτα, ενώ η Σχετική Υγρασία φαίνεται ότι επηρεάζεται άμεσα από το εξωτερικό περιβάλλον, αλλά και από τη συγκέντρωση πιστών στο εσωτερικό του ναού, με αποτέλεσμα την εμφάνιση έντονων διακυμάνσεων, πράγμα το οποίο πρέπει να αποφευχθεί για την καλή διατήρηση και προληπτική

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

συντήρηση όλων των εικόνων και των αντικειμένων που βρίσκονται στο ναό.

Με βάση τα δεδομένα της κατάστασης διατήρησης και τα προβλήματα που παρουσίαζε η εικόνα, καταρτίστηκε το πλάνο των εργασιών αποκατάστασης, σύμφωνα με το οποίο, αρχικά απαιτήθηκε να πραγματοποιηθούν στερεωτικές εργασίες και αφαίρεση του καμβά της πίσω επιφάνειας, καθαρισμός της επιφάνειας του ξύλου, στερέωση του ξύλινου υποστρώματος, συγκράτηση των ξύλινων τμημάτων της εικόνας, κατασκευή και τοποθέτηση νέου τρέσου στην άνω πλευρά. Στη χρωματική επιφάνεια ακολούθησε η στερέωση της ζωγραφικής και της προετοιμασίας, στεφανώματα των απολεπίσεων της ζωγραφικής, καθαρισμός της ζωγραφικής επιφάνειας και αφαίρεση επιφανειακών ρύπων, σταδιακή αφαίρεση των επιζωγραφίσεων και η αισθητική αποκατάσταση των απωλειών της ζωγραφικής.

Αναλυτικά οι εργασίες αποκατάστασης ξεκίνησαν με τα πρώτα σωστικά μέτρα όπου αρχικά έγιναν στερεώσεις της ζωγραφικής επιφάνειας και της προετοιμασίας σε τμήματα της επιφάνειας που είχαν αποκολληθεί από την επιφάνεια του υφάσματος με κίνδυνο απώλειας. Στα σημεία αυτά έγινε επανάληψη της διαδικασίας με Primal AC-33. Στη συνέχεια σε τμήματα που ο καμβάς είχε αποκολληθεί από το ξύλινο υπόστρωμα, το οποίο λόγω προσβολής από έντομα εμφάνιζε και απώλειες υλικού οπότε δεν είχε ομοιόμορφη επιφάνεια, έπρεπε να γίνει στερέωση του υφάσματος στο ξύλο αλλά και συμπλήρωση των απωλειών του ξύλου. Στη περίπτωση αυτή έγινε χρήση συνθετικού κεριού - ρητίνης LASCAUX για την επίτευξη και των δύο επεμβάσεων, με χρήση θερμαινόμενης σπάτουλας. Ο αριστερός ταμπλάς του ξύλου έχει αποκολληθεί και δεν μπορεί να στερεωθεί από τα τρέσα λόγω του σαθρού υλικού τους, με

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

αποτέλεσμα να κινείται αρκετά δημιουργώντας τάσεις στη ζωγραφική επιφάνεια.

13,14: Στάδια αφαίρεσης του καμβά στη πίσω επιφάνεια της εικόνας

Στην άνω αριστερή πλευρά εμφανίζεται εκτεταμένη απώλεια ζωγραφικής, προετοιμασίας και υφάσματος, όπου το ξύλο είναι ιδιαίτερα επηρεασμένο από ξυλοφάγα έντομα. Το χάρισμα των ταμπλάδων στο σημείο αυτό κρίθηκε ότι πρέπει να συγκρατηθεί με τοποθέτηση ξύλινης καβίλιας από το πλαϊνό – σόκορο του ξύλου. Αφού έγινε συστηματική στερέωση του ξύλου σε όλες τις κοντινές επιφάνειες, έγινε προσεκτική οπή με πλάγια φορά προς το χάρισμα των ταμπλάδων και στη συνέχεια τοποθετήθηκε και στερεώθηκε η καβίλια με ξυλόκολλα και χρήση σφυγτήρων ξύλου. Η διαδικασία αυτή επαναλήφθηκε και στη κάτω πλευρά, από το σόκορο του ξύλου, με τη διαφορά ότι η καβίλια είχε εντελώς αντίθετη φορά με την καβίλια της πάνω πλευράς. Στη συνέχεια έγιναν στεφανώματα στις απολεπίσεις περιφερειακά της ζωγραφικής επιφάνειας όπου δεν υπήρχε καλή πρόσφυση της ζωγραφικής. Από τη πίσω επιφάνεια της εικόνας όπου έγινε η αφαίρεση του υφάσματος που κάλυπτε όλο το ξύλο με δοκιμαστικά που έδειξαν ότι είχε κολληθεί με ζωική κόλλα, γιατί αφαιρείται εύκολα με χρήση υγρασίας. Τα δοκιμαστικά έγιναν με τη χρήση ζεστού απιονισμένου νερού σε μπατονέτα, καθώς και με πιστόλι ατμού Preservation Pencil, αποφασίστηκε όμως να γίνει με μηχανικό τρόπο με χρήση σπάτουλας για να μην επηρεάζει η υγρασία την πίσω επιφάνεια του ξύλου, καθώς και το υλικό του στοκαρίσματος που τοποθετήθηκε μεταγενέστερα για να καλύψει τα κενά του ξύλου.

14

15: Η πίσω επιφάνεια της εικόνας

Αφού έγινε η αποκάλυψη της πίσω επιφάνειας του ξύλου, φάνηκε ότι στα δύο άκρα δεξιά και αριστερά το ξύλο είχε έντονα προσβληθεί από έντομα και είχε αποδυναμωθεί. Στα σημεία αυτά έγινε αφαίρεση του υλικού, που τοποθετήθηκε μεταγενέστερα, για να εμφανιστεί η επιφάνεια του ξύλου έτσι ώστε να γίνει σωστά και η εργασία στερέωσης του. Σε όλη την υγιή επιφάνεια του ξύλου το

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

υλικό του στοκαρίσματος περάστηκε σε πολύ λεπτό στρώμα, επιφανειακά, και το οποίο δεν αφαιρέθηκε.

Για τη σωστή στερέωση του ξύλου στα δύο πλαϊνά τμήματα της πίσω επιφάνειας τα οποία ήταν στοκαρισμένα, πρέπει να γίνει καθαρισμός της επιφάνειας του ξύλου από το υλικό του στοκαρίσματος, για να μπορέσει να διεισδύσει ικανοποιητικά στο εσωτερικό του ξύλου το στερεωτικό υλικό. Η στερέωση του ξύλου έγινε σταδιακά και με διαφορετικά υλικά, ώστε να αποκτήσει το ξύλο όσο το δυνατόν τις αρχικές του ιδιότητες, αντοχή, ελαστικότητα, σκληρότητα. Αρχικά έγινε εμποτισμός σε αραιό διάλυμα Paraloid B72 3% σε acetone έτσι ώστε να έχουμε καλή διεισδυτικότητα και στερέωση του υλικού σε βάθος, ιδιαίτερα στα σημεία προσβολής του ξύλου από έντομα. Σε σημεία αδύνατου ξύλου επαναλήφθηκε η διαδικασία με διάλυμα 5%. Στα πολύ σαθρά σημεία με έντονη προσβολή εντόμων, ιδίως στα τρέσα έγινε και εμποτισμός με εποξική ρητίνη Liquid Wood. Στο σπασμένο τμήμα του άνω τρέσου η συγκόλληση και στερέωσή του στο κυρίως τρέσο έγινε με συνδυασμό Liquid Wood και Epoxy Wood. Σε όλη την επιφάνεια του ξύλου στο τελικό στάδιο της στερέωσης έγινε επικάλυψη με πολύ αραιωμένο κερί LASCAUX, για να μονώσει την επιφάνεια του ξύλου κυρίως στα σημεία έντονης προσβολής από έντομα, με πλήθος οπών και στοών, αλλά και στα σημεία προσβολής από μύκητες όπου το ξύλο ήταν εύθρυπτο και πορώδες.

16: Η πίσω επιφάνεια της εικόνας μετά τις εργασίες στερέωσης του ξύλου

17: Η πίσω επιφάνεια της εικόνας μετά τη τοποθέτηση του νέου συρταρωτού τρέσου

Λόγω της κατάστασης του άνω τρέσου όπου ήταν αδυνατισμένο, σπασμένο, με απώλειες ξύλου, έντονη προσβολή εντόμων, το οποίο δεν είναι σε θέση να συγκρατήσει τα ξύλινα τμήματα της εικόνας, κρίθηκε σκόπιμο να τοποθετηθεί νέο τρέσο ακριβώς κάτω από το αρχικό το οποίο δεν αφαιρέθηκε, στερεώθηκε και συγκολλήθηκαν τα δύο τμήματα του στην αρχική τους θέση, ως ιστορικό στοιχείο. Η κατασκευή του νέου τρέσου ύστερα από μελέτη αποφασίστηκε να

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

γίνει με υλικό το ξύλο, και να είναι συρταρωτό, κινητό, σε σχήμα κωνικό, το οποίο θα σύρεται πάνω σε οδηγούς οι οποίοι θα είναι στερεωμένοι στους ξύλινους ταμπλάδες της εικόνας. Οι βάσεις των οδηγών πρέπει να έχουν διαφορετικό ύψος και κλίση έτσι ώστε να ακολουθούν την καμπύλη της εικόνας και το τρέσο να είναι εντελώς επίπεδο.

Το ξύλο με το οποίο κατασκευάστηκε το τρέσο και οι οδηγοί είναι δρυς που προέρχεται από τη ξυλοκατασκευή του πύργου της Ουρανούπολης, δηλαδή είναι παλαιότερο του έτους 1850. Όλα τα τμήματα του τρέσου πριν συνενωθούν στερεώθηκαν με εμβαπτισμό σε αραιή στερεωτική ρητίνη. Στη συνέχεια έγινε η ρύθμιση της κλίσης και του ύψους των βάσεων των οδηγών. Πάνω στις βάσεις κολλήθηκαν τα τακάκια με τις κλίσεις των οδηγών υπό πίεση. Αφού κολλήθηκαν τα τακάκια στις βάσεις έγινε επιπλέον στερέωσή τους με την τοποθέτηση δύο ξύλινων καβιλίων ανά τακάκι. Οι καβίλιες κολλήθηκαν με ειδική κόλλα ξύλου, εποξική. Αφού ρυθμίστηκαν οι κλίσεις στις βάσεις των οδηγών τοποθετήθηκαν πρόχειρα, έγινε έλεγχος και στη συνέχεια κολλήθηκαν όλες οι βάσεις στην επιφάνεια του ξύλου επίσης με την εποξική κόλλα ξύλου.

Αφού περατώθηκαν οι εργασίες αποκατάστασης στο ξύλινο φορέα της εικόνας ξεκίνησαν οι εργασίες για την αποκατάσταση στη ζωγραφική επιφάνεια, όπου βασικά έγινε στερέωση της ζωγραφικής και της προετοιμασίας. Παρότι στις αρχικές εργασίες αποκατάστασης έγιναν στερεώσεις της ζωγραφικής και προετοιμασίας, για τη συγκράτηση τμημάτων που δεν είχαν πρόσφυση στο υπόστρωμα, μετά την αποκατάσταση του ξύλου έγιναν ξανά εργασίες στερέωσης σε όλη την χρωματική επιφάνεια. Σε όσα σημεία ήταν απαραίτητο έγινε επανάληψη της διαδικασίας. Ακολούθησε περιμετρική στερέωση στις απολεπίσεις της ζωγραφικής επιφάνειας και της προετοιμασίας που πραγματοποιήθηκε με θερμαινόμενη σπάτουλα και κερί LASCAUX

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

Επίσης κατά τη διάρκεια του καθαρισμού της ζωγραφικής επιφάνειας και της αφαίρεσης των επιζωγραφίσεων, από τη χρήση των διαλυτών επηρεάστηκε η πρόσφυση σε κάποια ευαίσθητα σημεία και στη περίπτωση αυτή έγιναν στερεώσεις στο στάδιο του καθαρισμού.

18: πρώτη φάση καθαρισμού της ζωγραφικής επιφάνειας και αφαίρεσης επιζωγραφίσεων

19: πρώτη φάση καθαρισμού της ζωγραφικής επιφάνειας και αφαίρεσης επιζωγραφίσεων – καθαρισμός του Αγγελιού Γαβριήλ

Ο καθαρισμός της ζωγραφικής επιφάνειας ξεκίνησε από τη λέπτυνση του βερνικιού που τοποθετήθηκε πρόσφατα στην εικόνα όπου υπήρχε διόγκωση του βερνικιού από σταγόνες. Η λέπτυνση των τμημάτων αυτών του βερνικιού έγινε με μηχανικό τρόπο. Το βερνίκι αυτό δεν είναι οξειδωμένο δηλαδή είναι πρόσφατο. Η αφαίρεση του από όλη την επιφάνεια της εικόνας έγινε εύκολα με χημικό τρόπο. Αφού έγινε η αφαίρεση του στρώματος του πρόσφατου βερνικιού στην χρωματική επιφάνεια, έγιναν κάποια δείγματα για την αφαίρεση των επιζωγραφίσεων. Αρχικά ξεκίνησε να γίνεται η αφαίρεση του χρώματος του φόντου για την αποκάλυψη του φύλλου χρυσού όπου επιλέχθηκε η περιοχή στο πάνω δεξιά τμήμα, έτσι ώστε να αποκαλυφθεί και ο Αρχάγγελος Γαβριήλ. Η δυσκολία του καθαρισμού στη περιοχή αυτή έγκειται στο ότι το χρώμα της επιζωγράφισης του φόντου είναι πράσινο σκούρο ακριβώς ο ίδιος τόνος και χρώση με το μανδύα του αγγέλου. Η εργασία στη περιοχή αυτή (όπως και για κάθε στάδιο αφαίρεσης επιζωγράφισης) έγινε κάτω από μικροσκόπιο για να υπάρχει μεγαλύτερη ευκρίνεια. Δεδομένου ότι η παράσταση του αγγέλου είναι ζωγραφισμένη πάνω στο φύλλο χρυσού του φόντου που η ζωγραφική πάνω στο χρυσό έχει μειωμένη πρόσφυση. Αφού έγινε η αποκάλυψη του Αγγέλου και του χρυσού φόντου χωρίς την αποκάλυψη της κόκκινης περιφερειακής ταινίας συνεχίστηκε η αποκάλυψη του χρυσού φόντου προς τα κάτω, όπου έγινε η εμφάνιση της αρχικής επιγραφής IC XC που είναι λίγο πάνω από την νεότερη. Στη συνέχεια στην ίδια ζώνη έγινε η αφαίρεση της επιζωγράφισης στο μανδύα του Χριστού και το πλαϊνό χρυσό φόντο. Το κόκκινο χρώμα της επιζωγράφισης στο μανδύα του Χριστού αφαιρείται εύκολα γιατί

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

20: Φάση καθαρισμού της ζωγραφικής επιφάνειας και αφαίρεσης επιζωγραφίσεων, στο μανδύα του Χριστού

Εικόνα 21: Φάση καθαρισμού της ζωγραφικής επιφάνειας και αφαίρεσης επιζωγραφίσεων, στο μανδύα του Χριστού, στο αριστερό χέρι της Παναγίας και στο χρυσό φόντο με την επιγραφή ΜΡ ΘΥ και τον Αρχάγγελο Μιχαήλ.

σαν υπόστρωμα έχει τα επάλληλα στρώματα οξειδωμένων βερνικιών με συνέπεια να εμφανίζεται κρακελαρισμένο, οπότε γίνεται εύκολη η διείσδυση του διαλύτη. Ο καθαρισμός γίνεται με συνδυασμό χημικού και μηχανικού τρόπου. Τα πιο ευαίσθητα σημεία στο μανδύα του Χριστού, είναι στο περίγραμμά του, όπου εμφανίζονται εκτεταμένες απολεπίσεις λόγω του υποκείμενου φύλου χρυσού και δεν υπήρχε καλή πρόσφυση. Στην ίδια ζώνη έγινε ο καθαρισμός στο τμήμα του μανδύα της Παναγίας που υπήρχε επιζωγράφιση, και στο τέλος έγινε η αποκάλυψη των σαρκωμάτων στο μισό χέρι της Παναγίας, του Χριστού, το ειλητάριο και το μισό πρόσωπο του Χριστού.

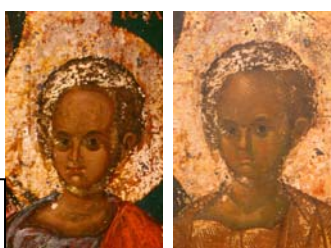
Στη συνέχεια στην αριστερή πλευρά της εικόνας έγινε η αποκάλυψη του τμήματος του Αγγέλου όπου εμφανίζεται κομμένος από την επέμβαση σμίκρυνσης των διαστάσεων της εικόνας. Ακολουθεί η αποκάλυψη της επιγραφής ΜΡ ΘΥ. Σε αυτή την επέμβαση υπάρχει η δυσκολία επειδή το ξύλινο υπόστρωμα εμφανίζει απώλειες υλικού και δεν έχει ομαλή επιφάνεια με αποτέλεσμα το ύφασμα να έχει αποκολληθεί από το ξύλο και η ζωγραφική να εμφανίζει έντονο κρακλέ. Επειδή τα γράμματα στο χρυσό φόντο δεν εμφανίζουν ικανοποιητική πρόσφυση και το χρωματικό τους στρώμα είναι πολύ λεπτό, η δυσκολία της αφαίρεσης της επιζωγραφίσης ήταν μεγάλη ακόμα και με τη χρήση μικροσκοπίου. Στο τελευταίο στάδιο έγινε ο καθαρισμός του μανδύα της Παναγίας όπου η επιζωγράφιση πραγματοποιήθηκε μόνο στα φωτίσματα για το πλάσιμο της πτυχολογίας, ενώ ο προπλασμός είναι της αρχικής ζωγραφικής. Στη σύγκριση που έγινε με άλλες εικόνες της εποχής ο μανδύας της Παναγίας έχει ανεπαίσθητες τονικές διαβαθμίσεις, με αχνά φωτίσματα και όχι έντονα γραψίματα. Αυτό δυσκόλεψε την αφαίρεση της επιζωγραφίσης αλλά και τον καθαρισμό της ζωγραφικής επιφάνειας καθότι δεν υπήρχε αισθητή διαφορά μεταξύ της αρχικής κατάστασης και της επέμβασης καθαρισμού.

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

22,23,24: Λεπτομέρειες καθαρισμού της ζωγραφικής επιφάνειας και αφαίρεσης επιζωγραφίσεων, στο πρόσωπο της Παναγίας, στο πρόσωπο του Χριστού και στα χέρια τους.

23

24

25: Η κατάσταση της εικόνας μετά τις εργασίες καθαρισμού της ζωγραφικής επιφάνειας και αφαίρεσης επιζωγραφίσεων

Ακολουθούν οι εργασίες καθαρισμού στα πρόσωπα της Παναγίας και του Χριστού, όπου η αφαίρεση των επιζωγραφίσεων έγινε με ιδιαίτερη προσοχή καθώς η επιζωγράφιση κάλυψε επιλεκτικά τμήματα και λεπτομέρειες των προσώπων.

Ο έλεγχος της αφαίρεσης του βερνικιού σε όλα τα στάδια του καθαρισμού έγινε με χρήση υπεριώδους ακτινοβολίας όπου επισημάνθηκε ότι σε όλη τη ζωγραφική επιφάνεια έχει αφεθεί σημαντικό ποσοστό από το βερνίκι που καλύφθηκε αρχικά η εικόνα, ως πάτινα.

Τα διακοσμητικά στοιχεία (πλουμίδια) στο φωτοστέφανο της Παναγίας, τα οποία έγιναν μεταγενέστερα δεν αφαιρέθηκαν αν και δεν σώζονται σε πολύ καλή κατάσταση, καθώς και το φύλλο χρυσού εμφανίζει εκτεταμένες απώλειες στις οποίες εμφανίζεται η προετοιμασία.

Μετά το πέρας των εργασιών καθαρισμού της ζωγραφικής επιφάνειας αποφασίστηκε να γίνει Αισθητική αποκατάσταση, στα σημεία του μανδύα της Παναγίας, του Χριστού και στα μαλλιά του Χριστού με εκτεταμένες φθορές. Η αισθητική έγινε σε φθορές της ζωγραφικής επιφάνειας που υπήρχε προετοιμασία, οπότε δεν έγινε προσθήκη νέου υλικού και χρησιμοποιήθηκαν χρώματα ακουαρέλας. Η εργασία αυτή έγινε για να επιτευχθεί η χρωματική εξισορρόπηση του έργου λόγω των έντονων απωλειών.

Με το τέλος των εργασιών έγινε επικάλυψη της επιφάνειας της εικόνας με νέο προστατευτικό βερνίκι, από ακρυλική ρητίνη όπου το τελικό αποτέλεσμα να είναι ημιμάτ.

Με την παράδοση της εικόνας στον Ιερό Ναό Αγίου Δημητρίου Αθύτου, η εικόνα τοποθετήθηκε σε ξύλινο προσκυνητάρι όπου το ξύλο του εσωτερικά και εξωτερικά στερεώθηκε και μονώθηκε για την αποφυγή προσβολής εντόμων και στην συνέχεια στο εσωτερικό του προσκυνηταρίου τοποθετήθηκε ειδικό φύλλο μόνωσης

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

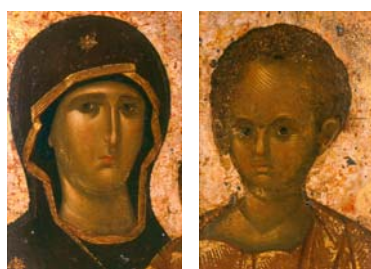
Δημήτριος Γ. Βλάσσης

26: Η κατάσταση της εικόνας μετά τις εργασίες αισθητικής αποκατάστασης

(PLASTAZOTE) για μουσειακές προθήκες, υλικό το οποίο εμποδίζει την εισβολή της υγρασίας στο εσωτερικό μικροκλίμα της προθήκης, έτσι ώστε οι μεγάλες και απότομες αυξομειώσεις της Σχετικής Υγρασίας στο χώρο του Ναού να είναι ελάχιστες και πολύ ομαλές στο εσωτερικό του προσκυνηταρίου. Συμπληρωματικά τοποθετήθηκε στη πλάτη της εικόνας ειδική πλακέτα ART - SORB με υλικό το οποίο απορροφά αλλά και διοχετεύει υγρασία στο μικροκλίμα της προθήκης έτσι ώστε να διατηρείται η Σχετική Υγρασία, όσο το δυνατόν, σταθερή στο 50% R.H, και να ελαχιστοποιούνται οι μεγάλες διακυμάνσεις του περιβάλλοντος στο μικροκλίμα της προθήκης.

: Λεπτομέρειες μετά την αισθητική αποκατάσταση, στο πρόσωπο της Παναγίας

Από την παράδοση της εικόνας μέχρι σήμερα, σε τακτά διαστήματα κάθε χρόνο, διενεργείται έλεγχος για την κατάσταση διατήρησης της από αρμόδιο συντηρητή, από τον οποίο φαίνεται ότι δεν υπάρχουν αλλαγές εμφανείς από την κατάσταση στην οποία η εικόνα παραδόθηκε στο Ναό.

28: Άποψη, στο εσωτερικό του ναού, της προθήκης που είναι τοποθετημένη η εικόνα σήμερα

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ιωακείμ Αθ. Παπάγγελος, Αγγελική Στρατή, (2003-2004)
Η εικόνα της Παναγίας Οδηγήτριας στην Άθυτο, Περιοδική έκδοση
της 10^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων **Η ΔΕΚΑΤΗ**
2. Ιωακείμ Αθ. Παπάγγελος, Αγγελική Στρατή, ιστορική και
αισθητική παρουσίαση – Μοναχή Δανιηλία, κείμενα διάγνωσης, 2004
Παναγία η Οδηγήτρια **ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΛΛΟΣ ΑΘΕΑΤΟΝ**

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ “ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”
ΑΘΥΤΟΥ

Δημήτριος Γ. Βλάσσης